

Ekonomska cijena unutarnjih migracija

Ana Grdović Gnip

Dok priljev migrantske populacije potiče produktivnost rada, inovacije i ekonomski rast, odljev često povezujemo uz “gubitak” mlađe populacije, odljev mozгова te problem makroekonomske (ne)održivosti u dugom roku. Znamo li kakve su ekonomske posljedice unutarnjih migracija? Iako smo svjesni prisutne ekonomske nejednakosti među hrvatskim regijama, kolike su stvarne razlike u mogućnostima zapošljavanja i/ili životnom standardu domaćeg stanovništva?

Vanjske u odnosu na unutarnje migracije

Migracije su bitan čimbenik svake ekonomije. Često su shvaćene kao najučinkovitiji način smanjenja siromaštva i dijeljenja blagostanja s obzirom na to da su najistaknutiji razlozi migracija uglavnom oni ekonomske naravi, odnosno potraga za zaposlenjem, višim dohodcima i boljim životnim standardom. S aspekta društva, migracije pospješuju fleksibilnost tržišta rada, pridonose ekonomskom rastu i potiču inovacije. S aspekta pojedinca, omogućuju postizanje više razine produktivnosti kao i vlastitih (ambicioznih) ciljeva.

Kad je Državni zavod za statistiku (DZS) početkom 2022. godine objavio rezultate posljednjeg Popisa stanovništva prema kojemu se broj stanovnika u Republici Hrvatskoj smanjio za 9% u desetogodišnjem razdoblju, malotko je ostao (neugodno) iznenađen. Utvrđeno smanjenje očekivana je posljedica negativnog prirodnog prirasta te negativnog migracijskog salda – tema koja je često u središtu javnih debata i medijske pozornosti. Ono što možda nije bilo u potpunosti predvidivo jest spoznaja da učinak negativnog migracijskog salda nadilazi učinak negativnog prirodnog priraštaja, što pitanje migracija zasigurno stavlja u prvi plan.

Dok su zaključci o (međunarodnim) migracijskim kretanjima na nacionalnoj razini relativno jasni, potrebno je sagledati ostaju li tako homogeni i jednoznačni na regionalnoj razini. Zašto je to važno? Teorijski kontekst koji vrijedi pri analizi vanjskih migracija može se preslikati i u slučaju unutarnjih, odnosno međuregionalnih migracija. Pritom unutarnja migracijska kretanja igraju ključnu ulogu u pokretanju ekonomskog rasta i (pomalo kod nas zapostavljenog) regionalnog razvoja. Posljedice unutarnjih migracija ponaj-

prije ovise o ekonomskim prilikama, opsegu migracijskih kretanja te javnim politikama. S jedne strane, one pospješuju fleksibilnost lokalnih tržišta rada te dovode do transfera ljudskog kapitala i povećanja produktivnosti rada u onim regijama koje bilježe pozitivan saldo unutarnjih migracijskih kretanja. S druge strane, negativni učinci u regijama koje uglavnom karakterizira odljev stanovništva mogu dodatno produbiti regionalne nejednakosti te, među ostalim, dovesti do još slabijih ekonomskih prilika i većih izazova u pružanju javnih usluga.

Migracije među hrvatskim regijama

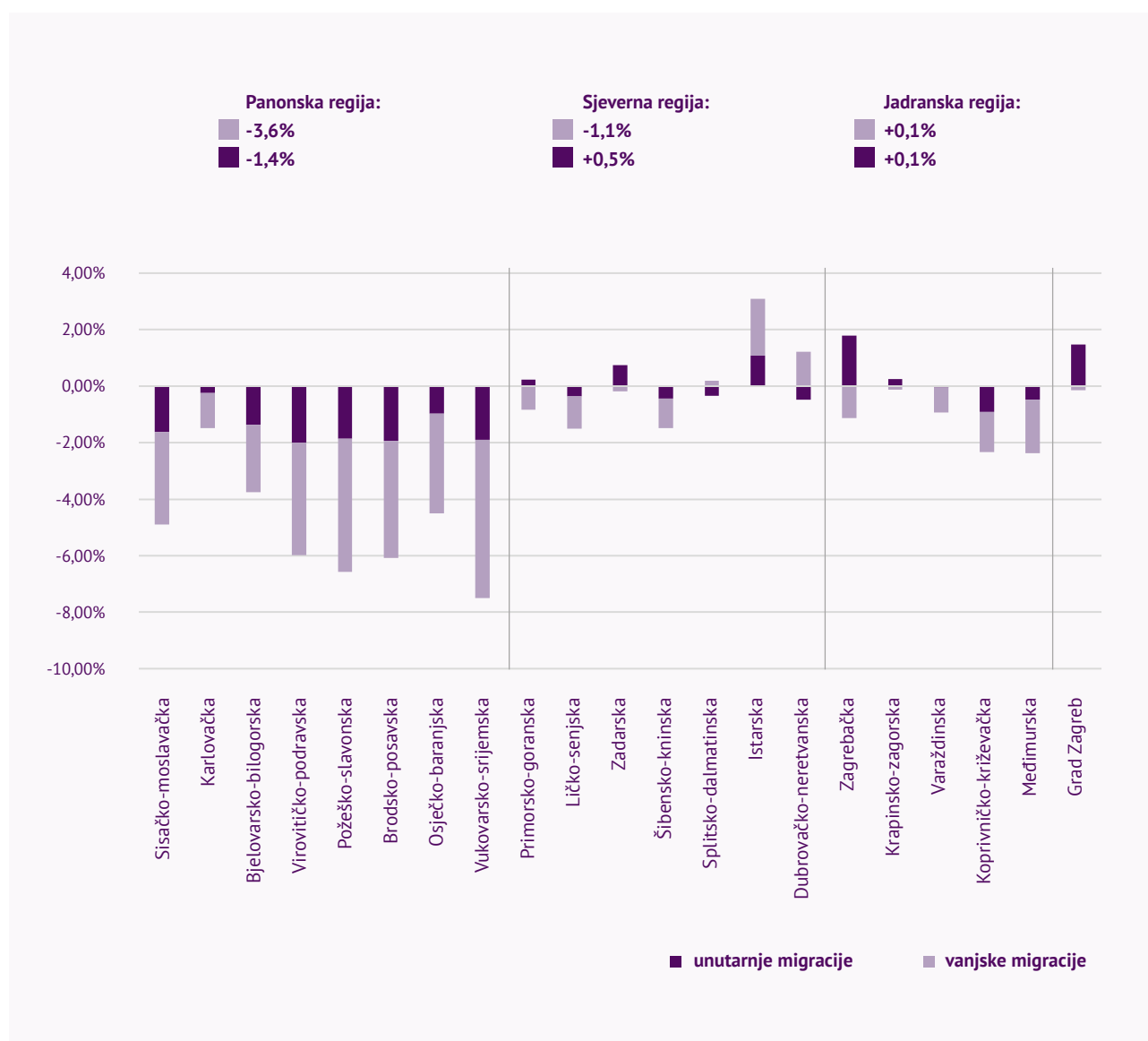
Neovisno promatramo li vanjske ili unutarnje migracije, Panonska regija bilježi najveći odljev stanovništva. Tako je u razdoblju od 2017. do 2021. godine ona izgubila 3,6% stanovništva zbog vanjskih (međunarodnih) migracija. Gubitak je najistaknutiji u Vukovarsko-srijemskoj (5,6%), zatim u Požeško-slavonskoj (4,7%) i naposljetku u Brodsko-posavskoj (4,2%) županiji (vidjeti grafikon 1.). Nadalje, zanimljivo je primijetiti da stanovnici iz Panonske regije, osim u inozemstvo, sele i u ostale hrvatske regije. Izuzev u Grad Zagreb, najčešće odlaze u Jadransku regiju, unutar koje prednjače Primorsko-goranska i Istarska županija. Tako je, prema službenoj statistici, u promatranom razdoblju Panonska regija izgubila dodatnih 1,4% stanovništva zbog unutarnjih migracija. Ukupno, u navedenoj regiji došlo je do 5-postotnog gubitka stanovnika. Negativan saldo vanjskih migracijskih kretanja Sjeverne regije viši je od pozitivnog salda unutarnjih migracija. Tako ova regija također bilježi smanjenje broja stanovnika, ali u znatno manjoj mjeri, odnosno 0,6% u istom promatranom razdoblju.

Unutarnje migracije nisu zaobišle ni ostale regije. Tako stanovnici Jadranske regije koji

mijenjaju prebivalište za novo odredište najčešće biraju neku županiju unutar svoje regije, dok su stanovnici Sjeverne regije najmanje spremni preseliti se u Jadransku regiju. Sveukupno, od 2017. do 2021. godine u unutarnjim migracijskim kretanjima sudjelovalo je više od 7%, uglavnom (tri četvrtine) radno sposobnog stanovništva Republike Hrvatske. Pritom, Grad Zagreb bilježi najveći neto učinak migracija. To je regija koja očekivano prednjači u priljevu unutarnjih

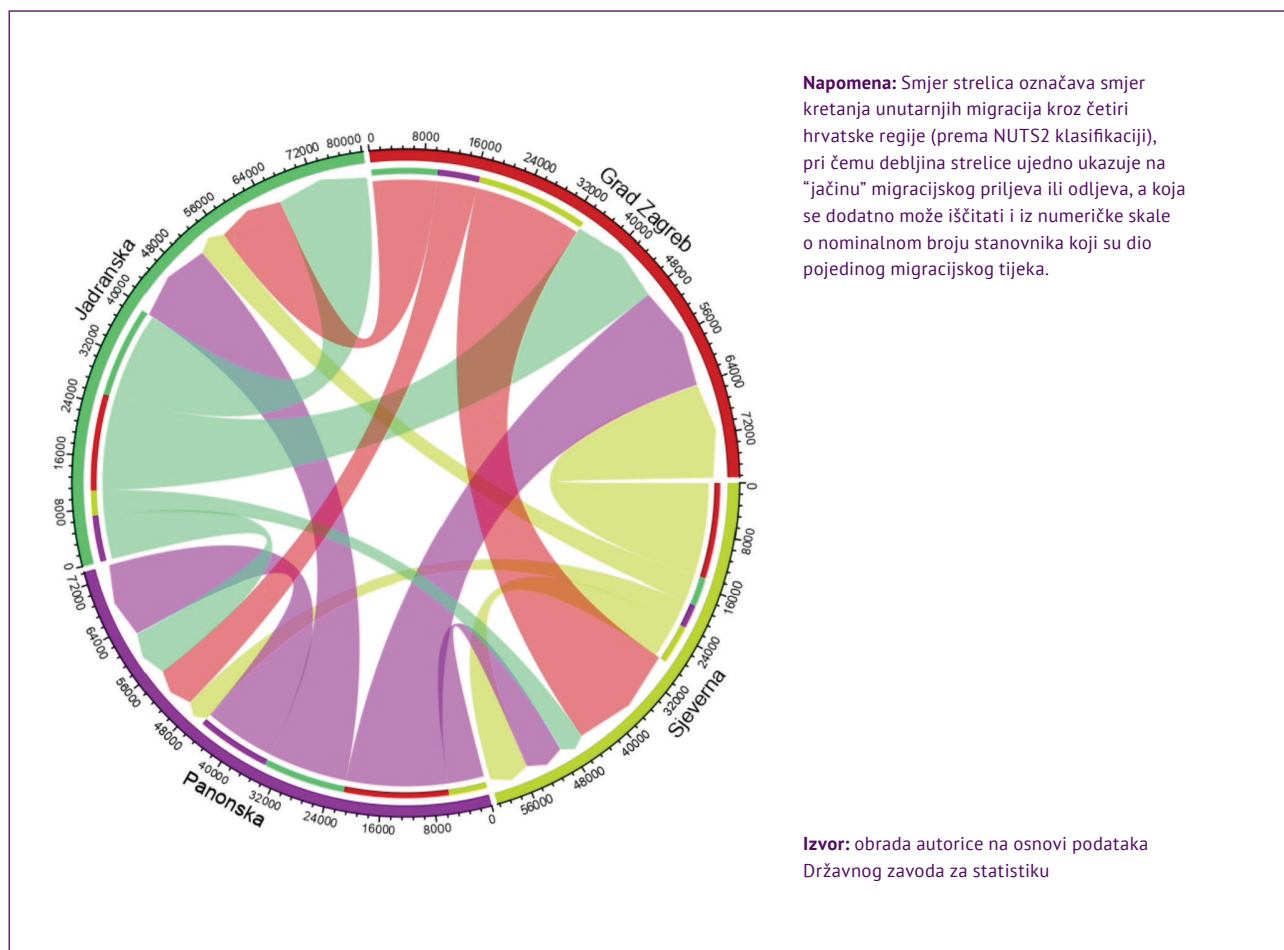
migracija, i to ravnomjerno iz svih triju regija (vidjeti grafikon 2.). Promatrajući odljev, većina stanovnika koji iseljavaju iz ovoga područja bira kao odredište Sjevernu regiju, a među njima čak 80% seli u Zagrebačku županiju. Navedeno je posebice vidljivo u posljednje dvije promatrane godine, a koje je karakterizirala pojava pandemije COVID-19 i zagrebački potresi.

Grafikon 1. Unutarnje i vanjske migracije izražene u % stanovništva (od 2017. do 2021. godine)

Napomena: izračuni napravljeni prema NUTS2 i NUTS3 klasifikaciji
Izvor: obrada autorice na osnovi podataka Državnog zavoda za statistiku

Grafikon 2. Unutarnje migracije u Republici Hrvatskoj prema NUTS2 klasifikaciji (od 2017. do 2021. godine)

Sprječavanje širenja zaraze COVID-19 značilo je i ograničavanje kretanja stanovništva, zbog čega su najlošije prošli stanovnici većih urbanih centara. Može se pretpostaviti kako je to jedan od razloga zašto je odljev stanovnika iz Grada Zagreba u Sjevernu regiju u 2021. godini 50% veći od istoga u 2017. godini. Dodatno, vrijedi istaknuti i da je pandemija COVID-19 dovela do značajnih promjena u radno-pravnim odnosima poput omogućavanja rada na daljinu ili osiguravanja ravnoteže između poslovnog i privatnog života tako da iseljavanje iz Grada Zagreba više ne mora značiti i prihvaćanje niže razine dohotka odnosno smanjenje životnog standarda. Drugi razlog značajnog iseljavanja leži u posljedicama koje su izazvala dva zagrebačka potresa iz ožujka 2020. godine.

Nisu zanemarive ni migracije unutar samog Grada Zagreba. Njih dobro ilustriraju dva navedena

razloga. Ako se usporede podatci o stanovništvu po gradskim četvrtima Grada Zagreba iz dvaju Popisa stanovništva (iz 2011. i 2021. godine), tada značajan odljev stanovnika bilježe Donji grad (-16% stanovnika) i Gornji grad (-15% stanovnika), a slijede ih Donja Dubrava (-8%) te Gornja Dubrava (-6%). Iako na iseljavanje utječe mnoštvo čimbenika, vrijedi istaknuti kako se radi o četvrtima užeg centra gdje ograničavanje kretanja stanovništva značajno utječe na kvalitetu života te upravo o onim gradskim četvrtima koje prednjače u broju prijava šteta od potresa.

(Ekonomski) razlozi unutarnjih migracija

Iako se razlozi migracija mogu odnositi na pridruživanje obitelji, bijeg od sukoba, progona ili kršenja ljudskih prava, ili do preseljenja može doći

zbog nepovoljnih učinaka klimatskih promjena, prirodnih katastrofa ili drugih ekoloških problema (IOM, 2021.), i dalje prevladavaju ekonomski razlozi. Takvi razlozi migracija iz manje uspješnih regija u one s boljim mogućnostima leže u pronalasku posla, višoj plaći te/ili boljem životnom standardu. Neovisno koji od navedenih ekonomskih pokazatelja promatramo, Grad Zagreb ostvaruje najpovoljnije prosječne vrijednosti u razdoblju od 2017. do 2021. godine (tablica 1.). Tako, npr. prosječna bruto plaća u Gradu Zagrebu iznosi 1434 EUR-a, a u Panonskoj regiji 1010 EUR-a, odnosno, 70% iznosa koji u prosjeku primaju radnici u Gradu Zagrebu. Štoviše, BDP po glavi stanovnika Grada Zagreba veći je 2,6 puta od BDP-a po glavi stanovnika Panonske regije, tj. dvostruko je veći od onoga Jadranske i Sjeverne regije.

Tablica 1. Odabrani ekonomski pokazatelji prema NUTS2 klasifikaciji

Regija	Prosječna bruto plaća u EUR (2017-2021.)	Prosječni BDP po glavi stanovnika u EUR (2017-2020.)	Prosječni BDP po zaposlenome u EUR (2017-2020.)	Prosječna stopa nezaposlenosti (2017-2021.)
Panonska	1010	8434	30811	18%
Sjeverna	1045	10023	32133	7%
Jadranska	1108	11967	36628	12%
Grad Zagreb	1434	22324	41914	5%

Izvor: obrada autorice na osnovi podataka Državnog zavoda za statistiku

Jaz u bruto plaćama u odnosu na glavni grad još je očitiji ako se razmotri na županijskoj razini. U prosjeku je bruto plaća u nekoj hrvatskoj županiji 26% niža od one u Gradu Zagrebu. Bruto plaće u Zagrebačkoj i Primorsko-goranskoj županiji najbliže su onoj iz Grada Zagreba, ali se i u tom slučaju radi o značajnih 18% razlike.

Radnici u Virovitičko-podravskoj županiji u najnepovoljnijem su položaju jer je bruto plaća koja ostvaruju 34% niža od iste u Gradu Zagrebu, a slijede ih oni iz Bjelovarsko-bilogorske (33%), Vukovarsko-srijemske (32%) i Varaždinske županije (31%).

Često se ističe kako su i troškovi života u Gradu Zagrebu znatno viši od istih u ostatku Lijepe naše pa je takav “neto jaz” odnosno “ekonomski benefit” života u metropoli zapravo manji. Ako uzmemo u obzir posljednje dostupne podatke iz listopada 2023. godine, tada su troškovi života samca (bez najamnine) najviši u Dubrovniku i Zadru, a tek onda slijedi Grad Zagreb. Prosječna neto plaća radnika u Gradu Zagrebu pokriva navedene troškove života (a koji uključuju hranu i piće, ugostiteljske usluge, javni prijevoz, režije i telekomunikacijske usluge, rekreaciju i sport, odjeću i obuću), dok radnicima s prosječnim mjesečnim primanjima iz Dubrovnika ili Zadra plaća za isto nije dostatna. Zapravo, pozitivna razlika između neto plaće i troškova života (bez najamnine) ostaje najviša za Grad Zagreb čak i kada se u obzir uzmu podatci dostupni za ostale veće hrvatske gradove. Ako izračunu pridodamo i trošak najma jednosobnog stana, najnepovoljnija situacija ostaje u Dubrovniku i Zadru, nakon čega slijede Rijeka, Šibenik, Pula i Osijek, a tek potom Grad Zagreb.

Lošije ekonomske prilike u usporedbi s ostatkom Europske unije (EU) pokazale su se kao glavna determinanta iseljavanja Hrvata u druge države (Draženović i sur., 2018.). Slično je moguće očekivati promatrajući podatke na regionalnoj razini. Štoviše, ako se još detaljnije razmotri povezanost ekonomskih prilika na županijskoj razini te salda unutarnjih migracijskih kretanja, zaključci su vrlo slični. S jedne strane, županije s višom razinom BDP-a ili višim plaćama zabilježile su i veće (pozitivnije) neto unutarnje migracije, tj. izgubile su manji postotak stanovništva. S druge strane, veća stopa nezaposlenosti dovodi se u vezu s negativ-

nim saldonom unutarnjih migracija, tj. županije s višom stopom nezaposlenosti bilježe i veći odljev stanovnika. Potpuno je logično da stanovnici ne iseljavaju samo zbog nižih (bruto) plaća ili lošijeg životnog standarda, već i radi nedostatnih prilika za zapošljavanje. S obzirom na izrazito jaku povezanost stope nezaposlenosti i unutarnjih migracija, intuitivno se može zaključiti da su upravo stope nezaposlenosti možda i najvažniji ekonomski razlog zbog čega dolazi do unutarnjih migracija. Ljudima je očito bitnije imaju li posao (ili mogu li ga naći) od činjenice mogu li ostvariti višu plaću za isti posao u drugoj regiji ili županiji.

Što nam je činiti

Nositelji ekonomskih politika trebaju sustavno promišljati o važnosti i ekonomskim posljedicama unutarnjih migracija. S jedne strane, nekontrolirane migracije mogu produbiti nejednakosti u rastu i razvoju, kao i dovesti do značajnih promjena u demografskoj strukturi regija, čime se pak stvara dodatani pritisak na fiskalni kapacitet i (kvalitetno) pružanje javnih dobara i usluga (npr. obrazovanje, zdravstvo, socijalna skrb). S druge strane, unutarnje migracije mogu predstavljati

“prijelaznu fazu” ili biti “odskočna daska”, tj. okidač za vanjske migracije. Naime, kada pojedinci odluče promijeniti mjesto prebivališta u potrazi za boljim zaposlenjem ili višim plaćama, većina najprije razmatra i odlazi u neku od razvijenijih regija unutar granica svoje države jer je takva promjena s kulturološkoga i društvenog aspekta manje zahtjevna.

S obzirom da odluka o iseljavanju izvan granica vlastite države dolazi tek nakon što prethodna opcija nije zadovoljavajuća, istu je moguće “predvidjeti”. Iako u oba slučaja raste posljedična ekonomska cijena migracija, ona je ipak niža kod unutarnjih migracija. Pitanje je samo hoćemo li biti pasivni promatrači ili aktivni igrači, tj. kolikujemo ekonomsku (ali i demografsku) cijenu migracija kao društvo spremni platiti.

IZVORI I PREPORUKA

- Draženović, I., Kunovac, M. i Pripuzić, D. (2018). Dynamics and determinants of emigration: The case of Croatia and the experience of new EU member states. *Public Sector Economics*, 42(4), 415-447.
- IOM (2021). *World Migration Report 2022*. Geneva: UN Migration.

Ana Grdović Gnip je izvanredna profesorica Fakulteta za management Sveučilišta Primorska u Kopru, Slovenija. Područja njezina interesa su makroekonomija, ekonomija europskih integracija i analiza javnih politika.